

Δικονομικές προτάσεις για την επιτάχυνση της διοικητικής δίκης

Β. Μπουκουβάλα

Πρόεδρος Πρωτοδικών Δ.Δ-Δ.Ν

Μέλος της Ένωσης Διοικητικών Δικαστών

I. Η διοικητική δικαιοσύνη και η χρονική καθυστέρηση εκδίκασης των εκκρεμών δικαστικών υποθέσεων: Είναι ο χρόνος της ελληνικής Δικαιοσύνης διαχρονικά «ασάλευτος»¹;

Η ταχεία διεξαγωγή της διοικητικής δίκης και έκδοσης οριστικής δικαστικής απόφασης αποτελεί εγγενή σκοπό της έννομης προστασίας, η οποία πρέπει να είναι έγκαιρη. Θεμελιώδες γνώρισμα και ουσιώδης πτυχή του δικαιώματος παροχής έννομης προστασίας είναι η έγκαιρη παροχή δικαστικής προστασίας², ως κρίκος που εξαρτά την ίδια την αποτελεσματικότητά της³, καθώς η χρονική καθυστέρηση πολλές φορές ισοδυναμεί με αρνησιδικία⁴.

Εξάλλου, η αδυναμία έγκαιρης και σε εύλογο χρόνο έκδοσης οριστικής δικαστικής απόφασης στερεί από το κράτος, όταν πρόκειται για εκκρεμείς υποθέσεις που αφορούν τον καταλογισμό φόρων και συναφών οικονομικών

¹ Π. Τσούκας (επιμ.), Ο ασάλευτος χρόνος της Ελληνικής Δικαιοσύνης, εξήντα επτά κείμενα κριτικής, 1880-2011, εκδόσεις Καλλιγράφος, Αθήνα, 2012.

² Το κανονιστικό περιεχόμενο του άρθρου 20 παρ.1 του Συντάγματος περιλαμβάνει τρεις διακριτές και αυτόνομες αξιώσεις: τις αξιώσεις για παροχή πλήρους, έγκαιρης και αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Μ' αυτή την έννοια, η παροχή έννομης προστασίας σε εύλογο χρόνο, έγκαιρα και ταχέως, δεν απορρέει από την αρχή της αποτελεσματικής έννομης προστασίας, αλλά αποτελεί διακριτό και αυτοτελές γνώρισμα του άρθρου 20 παρ.1 του Συντάγματος, θεμελιώνοντας την αντίστοιχη αξίωση του διαδίκου για την ικανοποίηση αυτής της έκφανσης του δικαιώματος, βλ. Π. Παραρά, Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2001, σ.122. Ν. Σοιλεντάκη, Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας στη διοικητική δικονομία, 1993, σ.92 επ.

³ Κατά τους Χρυσόγονο/Βλαχόπουλο η απαίτηση για δικαιοδοτική επίλυση της διαφοράς εντός εύλογου χρόνου απορρέει από την αξίωση η έννομη προστασία να είναι αποτελεσματική και άρα επίκαιρη, βλ. Κ. Χρυσόγονο/Σ.Βλαχόπουλο, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, 2017, σ.475.

⁴ Ι. Συμεωνίδης, Η μεταρρύθμιση στο χώρο της διοικητικής δικαιοσύνης, ΕφημΔΔ, 4/2010, σ.515 επ.(516). Το ΕΔΑΔ αποφάνθηκε, με την πιλοτική απόφασή του, Αθανασίου κατά Ελλάδας, 21.12.2010, (αριθμ.προσ.50973/2008), ΕφημΔΔ, 2/2011, σ.227 επ.με παρατηρήσεις Στέλλας Θάνου (&52), ότι «η αδικαιολόγητη έλλειψη απόφασης από το δικαστήριο για ιδιαίτερα μακρύ χρονικό διάστημα μπορεί [...] να εξομοιωθεί με αρνησιδικία [...]». Βλ. και Π. Δαγτόγλου, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, 6η έκδ., 2014, σ.255.

βαρών υπέρ του Δημοσίου, από τη δυνατότητα άμεσης είσπραξης των φορολογικών και εν γένει δημοσίων εσόδων⁵, καθώς σε πολλές περιπτώσεις ο ιδιώτης διάδικος στο πλαίσιο της προσωρινής έννομης προστασίας έχει λάβει αναστολή εκτέλεσης των οικείων διοικητικών πράξεων⁶, με συνέπεια να μετατίθεται ο χρόνος είσπραξης των οικονομικών οφειλών του έως την οριστική δικαστική διευθέτηση της διαφοράς.

Περαιτέρω, η παρατεταμένη εκκρεμοδικία, όταν οι υποθέσεις που εκκρεμούν αφορούν τη χορήγηση συντάξεων, κοινωνικοασφαλιστικών παροχών και επιδομάτων ή άλλων εν γένει κοινωνικών παροχών, εμποδίζει την πραγμάτωση των κοινωνικών λειτουργιών του κράτους και κλονίζει την αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου⁷, στερεί δε τους διοικούμενους από την παροχή βασικών και στοιχειωδών κοινωνικών αγαθών, δημιουργώντας κοινωνικές ανισότητες και κοινωνική αναταραχή, σε αντίθεση με την ειρηνευτική λειτουργία που εγγενώς επιτελεί η δικαιοσύνη.

Ταυτόχρονα, η διοικητική δικαιοσύνη απολλύει τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της, στα οποία συμπεριλαμβάνεται και η ταχύτητα στον προσδιορισμό, την εκδίκαση και έκδοση των αποφάσεών της⁸, με συνέπεια μία διαρκή εσωτερική και εξωτερική κρίση νομιμοποίησής της⁹.

Η χρονική καθυστέρηση της εκδίκασης των εκκρεμών διαφορών από τα ελληνικά διοικητικά δικαστήρια έχει, όμως, και τη δυσμενή, εξωτερική, νομική της διάσταση. Σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ.1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) ο εύλογος χρόνος διάρκειας της δίκης και η ταχεία εκδίκαση των υποθέσεων συνιστά στοιχείο της δίκαιης

⁵ Για το φαινόμενο της αδυναμίας είσπραξης των φορολογικών εσόδων του κράτους λόγω της χρονίζουσας καθυστέρησης επίλυσης των διοικητικών διαφορών, βλ. Α. Παπαπαναγιώτου- Λέζα, 50 χρόνια από την ίδρυση των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων - Μια προσπάθεια αναζήτησης των αιτίων συσσώρευσης σ'αυτά χιλιάδων εκκρεμών υποθέσεων, ΘΠΔΔ, 2/2013, σ.97 επ.(100-101). Επίσης, Γ. Δελλή, Η διοικητική δικαιοσύνη σε αναζήτηση ταχύτητας. Ανατρέποντας το μύθο της «ωραίας κοιμωμένης», 2013, σ.65 επ.

⁶ Εξάλλου, η προσωρινή έννομη προστασία υποκαθιστά σε πολλές περιπτώσεις την οριστική, προκειμένου να αποκλειστεί η δημιουργία τετελεσμένων καταστάσεων που δεν είναι δυνατόν να ανατραπουν μετά την έκδοση της οριστικής απόφασης, ύστερα από την πάροδο μακρού χρόνου. Βλ. Ι. Συμεωνίδη, Οι πρόσφατες μεταρρυθμίσεις στη διοικητική δικαιοσύνη και ο διάλογος που έχει ανοίξει για μια νέα πορεία του κλάδου, ΕφημΔΔ, 3/2011, σ.384 επ.

⁷ Γ. Δελλή, Η διοικητική δικαιοσύνη σε αναζήτηση ταχύτητας, ό.π., σ.66.

⁸ Ι. Μαθιουδάκης, Η ποιοτική απονομή της ελληνικής διοικητικής δικαιοσύνης-Υπό το φως της πρόσφατης αναμόρφωσής της, ΕφημΔΔ, 3/2011, σ.440 επ.(447).

⁹ Γ. Κατρούγκαλος, Η κρίση της δικαιοσύνης: Προβλήματα ανεξαρτησίας και νομιμοποίησης της δικαστικής εξουσίας, ΕΔΔΔΔ, 2008, σ.587 επ.

δίκης¹⁰. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ) έχει εκδώσει πληθώρα καταδικαστικών αποφάσεων σε βάρος της Ελλάδας για παραβίαση του εύλογου χρόνου εκδίκασης των διαφορών στα διοικητικά δικαστήρια, με συνέπεια η ελληνική διοικητική δικαιοσύνη να υφίσταται βαρύ θεσμικό πλήγμα και να αμφισβητείται η αποτελεσματική εφαρμογή της αρχής του κράτους δικαίου στη χώρα μας, το δε κράτος να επιβαρύνεται δημοσιονομικά, λόγω του οικονομικού αντίκτυπου των αποφάσεων αυτών, καθώς η Ελλάδα καλείται να καταβάλλει αποζημιώσεις στους διαδίκους για την αποκατάσταση της βλάβης που υπέστησαν από την προσβολή του δικαιώματός τους σε ταχεία δίκη. Με την πιλοτική απόφαση του ΕΔΑΔ, Αθανασίου κατά Ελλάδας, το ευρωπαϊκό δικαστήριο διαπίστωσε ότι υπάρχει πλέον συστημικό πρόβλημα στην ελληνική διοικητική δικαιοσύνη, συνιστάμενο στην καθυστερημένη έκδοση των δικαστικών αποφάσεων των διοικητικών δικαστηρίων, «που μπορεί να υπονομεύσει την εμπιστοσύνη του κοινού στην αποτελεσματικότητα του δικαστικού συστήματος»¹¹, για τον λόγο αυτό υποχρέωσε την Ελλάδα να λάβει κάθε επαρκές μέτρο με το οποίο να εκδηλώνεται η συμμόρφωσή της προς τις σχετικές οριστικές αποφάσεις του δικαστηρίου, σύμφωνα με το άρθρο 46 της Σύμβασης, μεταξύ των οποίων, ενδείκνυνται προληπτικά μέτρα, ήτοι η οργάνωση του δικαστικού συστήματος κατά τρόπο που τα δικαστήρια της ελληνικής έννομης τάξης θα μπορούν να παράσχουν έννομη προστασία εντός εύλογου χρόνου αλλά, ενδεχομένως, και μέσω της θεσμοθέτησης αποζημιωτικής φύσεως αγωγών, οι οποίες θα επανορθώνουν τη βλάβη που υπέστησαν οι διάδικοι, εφόσον διαπιστώνεται η παραβίαση του εύλογου χρόνου εκδίκασης μίας υπόθεσης. Μετά την έκδοση της απόφασης αυτής, η Ελλάδα θεσμοθέτησε με τις διατάξεις των άρθρων 53 έως 58 του ν.4055/ 2012 (ΦΕΚ Α' 51) ένα νέο ένδικο βοήθημα, την αίτηση για δίκαιη ικανοποίηση λόγω υπερβάσεως της εύλογης διάρκειας της διοικητικής

¹⁰ Βλ. Γ. Κτιστάκη, Το δικαίωμα σε ταχεία διοικητική δίκη κατά την ΕΣΔΑ, Τιμ.Τομ.ΣτΕ-75 χρόνια, 2004, σ.1293 επ., Χ. Χρυσανθάκη, Ο ελληνικός μηχανισμός παροχής δικαστικής προστασίας υπό το φως της ΕΣΔΑ, Δ, 1991, σ.809 επ., Σ. Καρατζά, Η σημασία της ταχείας και ορθής δίκης και τα κριτήρια του ευλόγου χρόνου αυτής με βάση την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου - Το ελληνικό συστημικό πρόβλημα, ΘΠΔΔ, 3-4/2013, σ.331 επ., Χ. Μουκίου, Περί της ταχύτητας στην απονομή της δικαιοσύνης. Η «ταχεία» δίκη ως «δίκαιη» υπό το φως της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΕφημΔΔ, 5/2011, σ.716 επ.

¹¹ &52 της απόφασης.

δίκης¹², η οποία ασκείται ανά βαθμό δικαιοδοσίας και από κάθε διάδικο, στρέφεται κατά του Ελληνικού Δημοσίου και έχει ως αντικείμενο τη δίκαιη ικανοποίηση των διαδίκων με την επιδίκαση ευλόγου χρηματικού ποσού για την αποκατάσταση της ηθικής, κατά κύριο λόγο, βλάβης που υπέστησαν, λόγω της προσβολής του δικαιώματός τους σε ταχεία απονομή της διοικητικής δικαιοσύνης¹³. Επιπλέον, με τις διατάξεις των άρθρων 59 και 60 του ίδιου νόμου 4055/2012, ο κοινός νομοθέτης εισήγαγε στην ελληνική διοικητική δικονομία την αίτηση επιτάχυνσης, η οποία συνυπάρχει κατά την ορθότερη άποψη με την ήδη υφιστάμενη στη δικαστηριακή πράξη αίτηση προτίμησης και πρόταξης εκδίκασης μίας υπόθεσης για σοβαρούς και ειδικούς λόγους¹⁴, με την οποία κάθε διάδικος μπορεί να καταθέσει αίτηση για προσδιορισμό σύντομης δικασίμου, ενώπιον του διοικητικού δικαστηρίου στο οποίο εκκρεμεί η διαφορά, εφόσον η υπόθεσή του δεν έχει συζητηθεί μετά την πάροδο είκοσι τεσσάρων μηνών από τον χρόνο κατάθεσης του οικείου ένδικου βοηθήματος. Οι δικαστικοί λειτουργοί που διευθύνουν το δικαστήριο, υποχρεούνται, εφόσον συντρέχει η ως άνω αντικειμενική προϋπόθεση της παρόδου του εύλογου νομοθετημένου χρόνου των είκοσι τεσσάρων μηνών από την επέλευση της εκκρεμοδικίας, να προσδιορίσουν την εκδίκαση της υποθέσεως με πράξη ορισμού δικασίμου, εντός εξαμήνου, που εκκινεί, κατά μία άποψη, καθώς ο νόμος δεν ορίζει ρητά, από την παρέλευση των είκοσι τεσσάρων μηνών της εκκρεμοδικίας¹⁵.

Επιπλέον, η εύλογη διάρκεια της διαδικασίας της δίκης αποτελεί και ενωσιακή υποχρέωση της Ελλάδας, καθώς το δικαίωμα σε ταχεία δίκη κατοχυρώνεται σε ενωσιακό επίπεδο, όχι, μόνο, στο πλαίσιο μίας γενικής

¹² Στη συνέχεια, με τον ν.4239/2014 θεσμοθετήθηκε η αίτηση δίκαιης ικανοποίησης (εύλογης χρηματικής αποκατάστασης) των διαδίκων για υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της πολιτικής και ποινικής δίκης, καθώς επίσης και της δίκης ενώπιον του Ελεγκτικού Συνεδρίου.

¹³ Η υλική βλάβη αποκαθίσταται, σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του νόμου, εφόσον αποδεικνύεται η αιτιώδης σχέση της με την καθυστέρηση της διοικητικής δίκης. Γενικότερα για τη δίκαιη ικανοποίηση των διαδίκων, βλ. Δ. Ράικο, Δίκαιη ικανοποίηση των διαδίκων λόγω υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της διοικητικής δίκης, ΘΠΔΔ, 8-9/2013, σ.693 επ. Αναφορικά με την αποτελεσματικότητα του νέου ένδικου βοηθήματος, που ήδη εκτιμήθηκε από το ΕΔΑΔ, βλ. ΕΔΑΔ, Τεχνική Ολυμπιακή ΑΕ κατά Ελλάδα, 01.10.2013, (αριθμ.προσ.40547/2010), ΘΠΔΔ, 1/2014, σ.81-90, με παρατηρήσεις Σ.Τρεκλή.

¹⁴ Γ. Δελλής, Η διοικητική δικαιοσύνη σε αναζήτηση ταχύτητας, ό.π., σ.228-299.

¹⁵ βλ. Γ. Δελλή, Η διοικητική δικαιοσύνη σε αναζήτηση ταχύτητας, ό.π., σ.225, υποσ.18. Η θέση αυτή καταλήγει να είναι πρακτικά ανεφάρμοστη, μεταξύ άλλων, όταν η σχετική αίτηση υποβληθεί μετά την πάροδο εξαμήνου από την παρέλευση των είκοσι τεσσάρων μηνών της εκκρεμοδικίας. Κατά τη γνώμη μας, ορθότερο θα ήταν η προθεσμία του εξαμήνου να εκκινεί από τον χρόνο υποβολής της σχετικής αίτησης.

αρχής που απορρέει από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών και τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνει η ΕΣΔΑ, αλλά μετά την προσθήκη στο πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο του Χάρτη Θεμελιωδών δικαιωμάτων¹⁶, μέσω ενός κεντρικού ενωσιακού δικαιώματος στην έγκαιρη και εντός εύλογου χρόνου παροχή έννομης προστασίας, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη¹⁷.

II. Τα αίτια της συσσώρευσης των διοικητικών διαφορών

Ποιοι είναι, όμως, οι λόγοι της υπερσυγκέντρωσης και της οφειλομένης, κατά ένα μέρος σ' αυτή, καθυστέρησης στην εκδίκαση των εκκρεμών υποθέσεων από τα διοικητικά δικαστήρια;

Κατ' αρχάς, οι αιτίες του μεγάλου όγκου των διοικητικών διαφορών που έχουν συσσωρευτεί στα διοικητικά δικαστήρια πρέπει να αναζητηθούν στο πρότερο στάδιο του έργου της διοικήσεως. Η υπερσυγκέντρωση των υποθέσεων αυτών οφείλεται κατ' αρχήν στην ίδια τη διοίκηση, που αποτελεί τον βασικό παράγοντα γέννησης των προκαλούμενων διαφορών, καθώς τα διοικητικά όργανα δεν συμμορφώνονται σε πολλές περιπτώσεις στο νομικό, πολλώ δε μάλλον στο ερμηνευτικό δεδικασμένο¹⁸ που παράγουν οι αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων και ιδίως του ΣτΕ, στην πάγια δηλαδή νομολογία της διοικητικής δικαιοσύνης, αλλά εμμένουν στην έκδοση παράνομων κατ' ουσίαν διοικητικών πράξεων ή στην έκδοση πράξεων κατά παράβαση των κανόνων της διοικητικής διαδικασίας¹⁹. Παρατηρούμε ότι εκδίδονται σωρηδόν διοικητικές πράξεις και φθάνουν στα διοικητικά δικαστήρια αντίστοιχες διαφορές, με τις οποίες παραβιάζονται διαδικαστικοί τύποι, όπως το δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης ή η μη νομότυπη

¹⁶ Ο Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων εκπονήθηκε από συνέλευση που συγκροτήθηκε από εκπροσώπους όλων των κρατών-μελών της ΕΕ, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, καθώς και από μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και των εθνικών κοινοβουλίων. Με τη Συνθήκη της Λισαβόνας το περιεχόμενο του χάρτη κατέστη κανόνας δικαίου, νομικά δεσμευτικός, με τυπική ισχύ ίση με αυτή των συνθηκών, σε http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/combating_discrimination/133501_el.htm.

¹⁷ Αναλυτικά, Γ. Δελλή, Η διοικητική δικαιοσύνη σε αναζήτηση ταχύτητας, ό.π., σ.54-55.

¹⁸ Για το ερμηνευτικό δεδικασμένο, βλ. A.Viala, De la dualité du *sein* et du *sollen* pour mieux comprendre l'autorité de la chose interprétée, RDP, 3/2001, σ.790, M.Disant, L'autorité de la chose interprétée par le Conseil Constitutionnel, LGDJ, Paris 2010.

¹⁹ Ι. Συμεωνίδης, Η μεταρρύθμιση στον χώρο της διοικητικής δικαιοσύνης, ό.π., σ.520.

κοινοποίηση ή με πλημμέλειες στην αιτιολογία, παρά την πάγια και γνωστή νομολογία του ΣτΕ επί των ζητημάτων αυτών, προφανώς, είτε από ελλιπή ενημέρωση της κρατούσας νομολογίας εκ μέρους των διοικητικών οργάνων είτε από αμέλεια και κακή άσκηση των καθηκόντων τους. Επιπλέον, με άλλες διοικητικές πράξεις παραβιάζονται ουσιαστικές διατάξεις νόμων που έχουν ερμηνευθεί παγίως από τα διοικητικά δικαστήρια, εφαρμόζονται διατάξεις νόμων που έχουν κριθεί αντισυνταγματικές από το ΣτΕ²⁰, εμφορούμενα τα διοικητικά όργανα από μία διαστρεβλωμένη αντίληψη περί δημόσιου ή δημοσιονομικού συμφέροντος και χωρίς να έχουν κατανοήσει τη βασική αποστολή τους που είναι η προστασία των συμφερόντων και δικαιωμάτων του διοικουμένου. Επιπρόσθετα, στη συνέχεια, η ίδια η διοίκηση εμμένει και επιμένει να υπεραμύνεται τις πρόδηλα παράνομες πράξεις της, ασκώντας ένδικα μέσα κατά των δικαστικών αποφάσεων που δικαιώνουν τον πολίτη, εφαρμόζοντας πάγια νομολογία του ΣτΕ, και επιδιώκει να φτάσει την αντιδικία μέχρι και τον τελευταίο βαθμό της αναίρεσης²¹, προκειμένου να μην εκδώσει τη νόμιμη πράξη και να συμμορφωθεί προς το περιεχόμενο της δικαστικής απόφασης, παρότι γνωρίζει την αλυσιτέλεια του εγχειρήματός της και την αποτυχή έκβαση του ασκηθέντος ένδικου μέσου²², συσσωρεύοντας εκ νέου και πολλαπλασιαστικά εκκρεμείς διαφορές ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων²³²⁴.

Όπως, συναφώς, παρατηρήθηκε, η καθυστέρηση στην εκδίκαση των υποθέσεων «βόλευε» και την εκτελεστική λειτουργία, καθώς μπορούσε

²⁰Βλ. Κ.Χρυσόγονο, Έλλειμμα δικαιοσύνης, Δ, 2009, σε <http://www.kostasbeys.gr/articles.php?s=4&mid=1479&mnu=3&id=25173>

²¹ Γ.Δελλής, Η διοικητική δικαιοσύνη σε αναζήτηση ταχύτητας, ό.π., σ.14.

²² Για τα προπετή και αστήρικτα ένδικα μέσα που ασκεί η Διοίκηση προκειμένου να καθυστερήσει τη συμμόρφωσή της προς τις αποφάσεις των ΤΔΔ, βλ. τη μειοψηφία στο πρακτικό 4/2010 της διοικητικής Ολομέλειας του ΣτΕ, η οποία υποστήριξε ότι επιτάχυνση της διαδικασίας του δικαστηρίου (ΣτΕ) δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς να ληφθούν μέτρα μείωσης των υποθέσεων που άγονται προς εκδίκαση ενώπιον του, ούτε με παρεμβάσεις στο δικαίωμα δικαστικής προστασίας του διοικουμένου, και για τον λόγο αυτό το μόνο μέσο που διαθέτει ο νομοθέτης είναι να περιορίσει το δικαίωμα του Δημοσίου να ασκεί ένδικα μέσα ενώπιον του ΣτΕ, που δεν αποτελεί φορέα του δικαιώματος δικαστικής προστασίας, εξαρτώντας το δικαίωμα αυτό από ειδική άδεια που θα χορηγείται από το δικαστήριο, δεδομένου ότι μεγάλο μέρος των εκκρεμών ένδικων μέσων ασκούνται εκ μέρους του Δημοσίου και δη κατά αποφάσεων που εφαρμόζουν πάγια νομολογία του ΣτΕ.

²³ Χ. Πουλάκος, Η αίτηση αναίρεσης ως μέσον για την επιτάχυνση της διοικητικής δίκης κατά τον ν. 3900/2010 με ένα παράδειγμα: νομοθετική επιδίωξη και διοικητική πρακτική σε διαφορετικές τροχιές, ΔιΔικ, 2/2013, σ. 317-329(328).

²⁴ Κακόπιστο διάδικο χαρακτηρίζει εκ του λόγου αυτού τη διοίκηση ο Γεραρής, βλ. Χ. Γεραρή, Αποτελεσματική διοικητική δικαιοσύνη: βήματα ή άλματα, ΕφημΔΔ, 1/2015, σ.6 επ.

ανενόχλητη να εφαρμόζει και να εκτελεί τις αποφάσεις της, χωρίς να περιμένει την άμεση ανατροπή των επιλόγων της²⁵.

Θα πρέπει, επομένως, ο νομοθέτης να εκπαιδεύει και να επιμορφώνει διαρκώς τα στελέχη της δημόσιας διοίκησης, με σκοπό την επίκαιρη ενημέρωσή τους επί της κρατούσας νομολογίας, προκειμένου να αποφεύγεται η έκδοση διοικητικών πράξεων με τυπικά ελαττώματα²⁶ ή κατά παράβαση του νόμου ή του Συντάγματος. Περαιτέρω, να λάβει χώρα μία εκ θεμελίου αναμόρφωση των διαδικασιών των ελεγκτικών μηχανισμών, με την πρόβλεψη γρήγορων, σαφών και ομοιόμορφων διοικητικών διαδικασιών, προς τον σκοπό της πάταξης της δαιδαλώδους και αντιφατικής διοικητικής γραφειοκρατίας. Τέλος, ο ίδιος ο νομοθέτης θα πρέπει άμεσα να τροποποιεί ή να αντικαθιστά τις νομοθετικές ρυθμίσεις, προκειμένου να προσαρμόσει το κανονιστικό περιεχόμενό τους στην πάγια νομολογία των δικαστηρίων και να καθοδηγεί και να επιβλέπει το έργο της διοικήσεως.

Επομένως, η υποστελέχωση και οι πρακτικές της δημόσιας διοίκησης άγουν στη συσσώρευση διαφορών που δεν θα έπρεπε να καταλήγουν στα διοικητικά δικαστήρια. Ένα παράδειγμα οι ρυμοτομικές απαλλοτριώσεις που διατηρούνται επί μακρόν χρόνο χωρίς να υλοποιούνται ή η άσκηση προσφυγών από τους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης κατά των πράξεων των οργάνων τους (ενδοστρεφής δίκη) παρότι η διαφορά θα έπρεπε να είχε επιλυθεί στους κόλπους της διοικήσεως στο στάδιο της ενδικοφανούς προσφυγής, η οποία εγγενώς σκοπό έχει την εκκαθάριση της διαφοράς κατά το διοικητικό στάδιο²⁷. Τούτο σημαίνει ότι οι ενδικοφανείς προσφυγές τουλάχιστον στις διαφορές κοινωνικής ασφάλισης δεν έχουν επιτύχει τον στόχο τους²⁸.

Η κακή νομοθέτηση με τις συνεχείς τροποποιήσεις τόσο των δικονομικών όσο και των ουσιαστικών διατάξεων, δημιουργούν ένα πολυδαίδαλο τοπίο τόσο για τη διοίκηση όσο και για τη διοικητική

²⁵ Ε. Φυτράκης, Ο έλεγχος (νομιμότητας) ως παράμετρος ποιότητας της διοίκησης, ΕφημΔΔ, 4/2011, σ.592 επ.(593).

²⁶ Α. Μάλλιου, Η αρχή της αποτελεσματικότητας και ο ελεγκτικός μηχανισμός, ΔΦΝ, 1472/2011, σ.1185-1186.

²⁷ Σ. Κτιστάκη, Η ενδικοφανής διαδικασία επίλυσης διαφορών: αποτελεσματικό μέσο ελέγχου της Διοίκησης σε εποχή οικονομικής κρίσης;, ΕφημΔΔ, 5/2015, σ.604-611.

²⁸ Βλ. τις προτάσεις του Γ. Γεραπετρίτη, Ο απρόσφορος εκσυγχρονισμός της διοικητικής δικαιοσύνης και ο μονόδρομος των ριζικών λύσεων, Ένωση Διοικητικών Δικαστών, Τιμητικός Τόμος για τα 50 χρόνια των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων, 2015, σ. 495-508(504).

δικαιοσύνη, σε μία εποχή, που όπως τονίστηκε, η σαφήνεια και η προβλεψιμότητα του νομοθετημένου δικαίου αποτελεί εγγενή σκοπό της νομοθετικής λειτουργίας²⁹. Τούτο, αποτελεί έναν ακόμη παράγοντα δημιουργίας διαφορών ενώπιων των διοικητικών δικαστηρίων.

Η έλλειψη ανθρωπίνου δυναμικού στη γραμματειακή υποστήριξη των δικαστηρίων επιτείνει την καθυστέρηση. Οι υλικοτεχνικές υποδομές των δικαστικών καταστημάτων, παρόλο που παραβλέπονται ως αιτία του φαινομένου της καθυστέρησης, δεν είναι άμοιρες στην τόνωση του φαινομένου³⁰.

Για την αντιμετώπιση του προβλήματος της καθυστέρησης πρέπει να λυθεί το ζήτημα της άνισης αναλογίας μεταξύ εισερχομένων και εξερχομένων δικαστικών υποθέσεων³¹.

Υπάρχουν δύο μέθοδοι για την αντιμετώπιση της καθυστέρησης: ο ένας είναι η λήψη μέτρων για τη μείωση των εισερχομένων υποθέσεων³² και ο άλλος η λήψη μέτρων για ταχύτερη και αποτελεσματικότερη απονομή δικαιοσύνης σε έγκαιρο χρόνο³³.

Εν κατακλείδι, δεν μπορεί η ταχύτητα στην απονομή της δικαιοσύνης να επιδιώκεται πάντα με τη θέσπιση έντονων περιορισμών στο δικαίωμα δικαστικής προστασίας του ιδιώτη διαδίκου, περαιτέρω, δε, να κρίνεται χωρίς προηγούμενη στάθμιση, άνευ ετέρου η επίτευξη της ταχύτητας υπέρτερη των άλλων σκοπών της δίκαιης δίκης, όπως είναι η πλήρης, αποτελεσματική και ορθή απονομή της δικαιοσύνης³⁴, καθώς βασικός σκοπός του δικαιώματος

²⁹ Ι. Συμεωνίδης, Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ, Συλλογικό Έργο, Δημόσια Οικονομικά και Δίκαιο, 2013, σ.515-533

³⁰ Κ. Γώγος, ΜΕΤΡΑ ΤΟΥ Ν. 3900/2010 ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΑΧΥΝΣΗ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ ΣΤΑ ΤΑΚΤΙΚΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ, Συλλογικό Έργο, Δημόσια Οικονομικά και Δίκαιο, 2013, σ.17-28(23).

³¹ Γ. Δελλής, Η Διοικητική Δικαιοσύνη σε αναζήτηση ταχύτητας, ό.π., σ.12.

³² Για την κριτική των μέτρων αυτών, βλ. Ι. Συμεωνίδης, Η ταχύτητα στην απονομή της Διοικητικής Δικαιοσύνης, Διδικ, 1/2017, σ.1-21(17).

³³ Κ. Γώγος, ΜΕΤΡΑ ΤΟΥ Ν. 3900/2010 ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΑΧΥΝΣΗ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ ΣΤΑ ΤΑΚΤΙΚΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ, ό.π., σ.17.

³⁴ Βλ.ΕΔΑΔ, Niderost-Huber κατά Ελβετίας, 18.2.1997, (αριθμ.προσ.18990/91), § 30, όπου το δικαστήριο έκρινε ότι η αρχή της οικονομίας της δίκης και η επιτάχυνση της διαδικασίας εκδίκασης της υπόθεσης αποτελούν σκοπούς σύμφυτους με το άρθρο 6 παρ.1 της ΕΣΔΑ, αλλά η επίτευξη αυτών των σκοπών δεν μπορεί να λαμβάνει χώρα με την παραγνώριση άλλων αρχών της δίκαιης δίκης, όπως της αρχής της εκατέρωθεν ακρόασης των διαδίκων, καθώς κύριος σκοπός του άρθρου 6 παρ.1 είναι η προστασία των δικαιωμάτων των διαδίκων και η ορθή απονομή της δικαιοσύνης.

παροχής έννομης προστασίας είναι η προστασία των δικαιωμάτων των διαδίκων και η ορθή απονομή της δικαιοσύνης³⁵.

Ως εκ τούτων, τα μέτρα που λαμβάνονται για την επιτάχυνση της διοικητικής δίκης δεν μπορεί να θίγουν το δικαίωμα δικαστικής προστασίας των διαδίκων και την επιταγή για απονομή ορθής και αποτελεσματικής δικαιοσύνης³⁶.

III. Προτάσεις για την επιτάχυνση της διοικητικής δίκης

1. Με το άρθρο 50 παρ. 3α του π.δ/ος 18/1989, το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο επί αιτήσεως ακυρώσεως, αν προβάλλεται ενώπιόν του λόγος με την αίτηση ακύρωσης που αναφέρεται σε πλημμέλεια η οποία μπορεί να καλυφθεί εκ των υστέρων, μπορεί, εκτιμώντας: α) τη φύση της πλημμέλειας, β) τα έννομα συμφέροντα των διαδίκων και γ) την επίδρασή της στο περιεχόμενο της προσβαλλόμενης πράξης, να εκδώσει προδικαστική απόφαση που κοινοποιείται σε όλους τους διαδίκους και να ζητήσει από την αρμόδια υπηρεσία να προβεί σε συγκεκριμένη ενέργεια ώστε να αρθεί η πλημμέλεια, τάσσοντας προς τούτο αποκλειστική εύλογη προθεσμία, η οποία δεν μπορεί να είναι μικρότερη από ένα μήνα ούτε μεγαλύτερη από τρεις μήνες.

Με τον τρόπο αυτό μπορούν να αποκατασταθούν τυπικές πλημμέλειες των διοικητικών πράξεων που άγουν σε ακύρωση για τυπικό λόγο και αναπομπή στη διοίκηση, με συνέπεια την έκδοση εκ νέου όμοιων κατ' ουσίαν διοικητικών πράξεων και ενός κύκλου νέων δικών.

Η εν λόγω δικονομική δυνατότητα θα μπορούσε να εισαχθεί και ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων υπό προϋποθέσεις.

B. Η μη αποστολή του φακέλου από τη Διοίκηση ή η αποστολή ελλιπούς φακέλου οδηγεί σε υποχρέωση αυτεπάγγελτης αναβολής ή σε

³⁵ Πρβλ. όμως την άποψη ότι η ταχεία απονομή της δικαιοσύνης και η ορθή και ουσιαστική απονομή της, αποτελούν δύο ισοβαρείς στόχους της δικαστικής διαδικασίας, Δ.ΡΑΙΚΟΣ, Δίκαιη ικανοποίηση των διαδίκων λόγω υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της διοικητικής δίκης, ό.π.,σ.693, υποσ.2.

³⁶ Δ. Ράικος, Επιτάχυνση της διοικητικής δίκης και «διήθηση» στο πεδίο των ενδίκων μέσων, ΔιΔικ, 5/2004, σ.1134-1171

έκδοση προδικαστικής απόφασης για την αποστολή του φακέλου ή προς συμπλήρωση των ελλειπόντων αποδείξεων, αντιστοίχως.

Τούτο έχει ως αναπόφευκτη συνέπεια να καθυστερεί η εκδίκαση επί της ουσίας των υποθέσεων.

Θα πρέπει να εφαρμοστούν ενδεχομένως πιο αυστηρά οι σχετικές κυρώσεις που ήδη προβλέπονται στον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας για την μη αποστολή του διοικητικού φακέλου από τη Διοίκηση.

Ειδικότερα, με το άρθρο 129 παρ.3 του ΚΔΔ ορίζεται ότι σε περίπτωση αδικαιολόγητης παράλειψης της διαβίβασης ή εκπρόθεσμης διαβίβασης προς το δικαστήριο των στοιχείων του φακέλου το δικαστήριο καταλογίζει με την οριστική του απόφαση, που δεν υπόκειται σε ένδικα μέσα, σε βάρος της αρχής και υπέρ του αντιδίκου της χρηματική ποινή εκατό έως πεντακόσια ευρώ. Επίσης, σε περίπτωση μη εκτέλεσης των υποχρεώσεων της εκ του άρθρου 129 του ΚΔΔ, που συνιστά ταυτόχρονα εκτέλεση των υποχρεώσεων της περί καλόπιστης διεξαγωγής της δίκης και του καθήκοντος αλήθειας, μπορούν να επιβληθούν σε βάρος της διοίκησης οι κυρώσεις του άρθρου 42 παρ.2 του ΚΔΔ, κατ' αναλογική εφαρμογή όσων ισχύουν για τον ιδιώτη διάδικο³⁷, δηλαδή χρηματική ποινή από 150 έως 1500 ευρώ. Οι δύο κυρώσεις μπορούν να επιβληθούν ταυτόχρονα, αφού επιβάλλονται για την εξασφάλιση τήρησης διαφορετικών υποχρεώσεων, η δε πρώτη επιβάλλεται υπέρ του Δημοσίου. Και τούτο, διότι η πρώτη αφορά το αποδεικτικό βάρος αλήθειας που φέρει η διοίκηση, ενώ η δεύτερη τονίζει ένα υπηρεσιακό καθήκον της διοικήσεως που δεν συνέχεται μόνο με το δικαίωμα προαπόδειξης³⁸.

3. Η διοίκηση αιτείται τη χορήγηση αναβολής χωρίς την καταβολή παραβόλου. Όμως, έτσι, πέραν των ζητημάτων που εγείρει η αρχή της δικονομικής ισότητας, σε πολλές περιπτώσεις ζητείται αναβολή από μέρους των δικαστικών πληρεξουσίων της διοικήσεως προς όφελος των ιδιωτών διαδίκων, ώστε να μην καταβληθεί το προβλεπόμενο παράβολο, αφετέρου, ζητούνται αναβολές χωρίς ουδεμία πρόβλεψη υποχρέωσης. Η πρόβλεψη παραβόλου και εκ μέρους του Δημοσίου για την παραδεκτή υποβολή

³⁷ Βλ. ΔΕφαθ 1523/2009, ΔΠραθ 4400/2022, 2075/2022. Για πιο πλήρη ανάλυση, Β. Μπουκουβάλα, Η αποδεικτική διαδικασία στη διοικητική δίκη, υπό δημοσίευση.

³⁸ Κ. Παπανικολάου, Κάμψη τής προαπόδειξης στην διοικητική δίκη και αρχή τής ισότητας τών διαδίκων, Διδικ, 4/2021, σ.578-587(578-579).

αιτήματος αναβολής θα καθιστούσε περισσότερο φειδωλό το Δημόσιο στην υποβολή τέτοιου αιτήματος.

4. Επί αγωγής το βάρος απόδειξης της έκτασης της ζημίας φέρει ο ενάγων. Όταν όμως πρόκειται για υποθέσεις που απαιτούν πολύπλοκους μαθηματικούς υπολογισμούς ιδίως αναφορικά με τη χορήγηση μισθών, επιδομάτων ή συντάξεων, το Δημόσιο θα πρέπει να υποχρεώνεται να προσκομίσει ειδική έκθεση ή άλλο έγγραφο από το οποίο να προκύπτει το ύψος των αμφισβητούμενων αξιώσεων σε σχέση με το αίτημα της αγωγής, ώστε να αποφεύγεται η έκδοση προδικαστικής απόφασης, άλλως να τεκμαίρεται ως βάσιμο το αίτημα του ενάγοντος περί του ύψους της αξιώσεως³⁹. Να σημειωθεί ότι είχε προταθεί σε διαφορές που αφορούν τη χορήγηση επιδομάτων, μισθών, συντάξεων ή αντίστοιχων φορολογικών απαλλαγών να θεσμοθετηθεί αντίστοιχη διαδικασία στη διοικητική δίκη ανάλογη με αυτή των διαταγών πληρωμής της πολιτικής δίκης. Ο δικαστής θα αποφασίζει χωρίς ακροαματική διαδικασία και δημόσια συνεδρίαση με βάση τα στοιχεία που προσκομίζει ο αιτών και αφού είχε προηγηθεί ειδική διοικητική διαδικασία για την εκκαθάριση της διαφοράς⁴⁰.

5. Στις φορολογικές διαφορές, στις περισσότερες των περιπτώσεων, με την ίδια προσφυγή προσβάλλονται περισσότερες πράξεις της φορολογικής διοίκησης που αφορούν διαφορετικά φορολογικά αντικείμενα τα οποία φαίνονται να συνέχονται μεταξύ τους λόγω του ότι σχετίζονται με την ίδια παράβαση. Όμως, σχεδόν παγίως οι προσβαλλόμενες πράξεις θεωρούνται ως μη συναφείς, λόγω του διαφορετικού νομοθετικού καθεστώτος που διέπει κάθε διαφορά, με συνέπεια το δικαστήριο να προβαίνει σε χωρισμό των δικών και εντεύθεν σε καθυστέρηση στην απονομή της δικαιοσύνης. Επομένως, οι δικαστικοί πληρεξούσιοι πρέπει να μην σωρεύουν, ακολουθώντας τη νομολογία, πράξεις στο δικόγραφο της προσφυγής που δεν είναι συναφείς.

6. Στο στάδιο της αναστολής να λαμβάνει χώρα μεγαλύτερος έλεγχος του προδήλως απαραδέκτου ή αβασίμου της προσφυγής ή της αναρμοδιότητας του δικαστηρίου, ώστε να λαμβάνει χώρα η διαδικασία του

³⁹ Πρβλ. Κ. Φώτου, Κριτικές παρατηρήσεις πάνω στο νόμο 3659/2008 «Βελτίωση και επιτάχυνση των διαδικασιών της δίκης στα τακτικά διοικητικά δικαστήρια και άλλες διατάξεις», ΔιΔικ, 5/2007, σ.1097-1118.

⁴⁰ Κ. Γώγος, ΜΕΤΡΑ ΤΟΥ Ν. 3900/2010 ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΑΧΥΝΣΗ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ ΣΤΑ ΤΑΚΤΙΚΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ, ό.π., σ.25-26.

άρθρου 126Α του ΚΔΔ και να απορρίπτεται από κοινού με την αναστολή το ένδικο βοήθημα ή να παραπέμπεται στο αρμόδιο δικαστήριο.

7. Να κωδικοποιηθούν οι αποφάσεις που εκδόθηκαν επί πιλοτικών δικών με παράθεση των νομοθετικών διατάξεων και των ζητημάτων που επιλύθηκαν, ώστε να ενεργοποιηθεί η διαδικασία του άρθρου 126Α του ΚΔΔ. Με αυτόν τον τρόπο θα αποσυμφορούνταν άμεσα τα διοικητικά δικαστήρια από ομάδες υποθέσεων για τις οποίες τα νομικά ζητήματα έχουν επιλυθεί, με συνέπεια ο σκοπός της πιλοτικής δίκης να επιτευχθεί, δηλαδή να αποσυμφορηθούν τα δικαστήρια από όγκο εργασίας με εξαγωγή ύλης από τους δικαιοδοτικούς σχηματισμούς με γρήγορο και άμεσο τρόπο⁴¹.

8. Να αυξηθεί μετά την 1^η αναβολή το ποσό του παραβόλου που απαιτείται για τη χορήγηση αναβολής.

9. Δημιουργείται μεγάλη καθυστέρηση στη διοικητική δικαιοσύνη λόγω των αμφισβητήσεων που προκύπτουν από τη διάκριση των διαφορών σε ουσίας και ακυρώσεως, διοικητικές και ιδιωτικές, καθώς και τοπικών αναρμοδιοτήτων.

Ειδικά στην περίπτωση της κατά τόπον αρμοδιότητας πρέπει να προβλεφθούν από τον νόμο περισσότερες συντρέχουσες αρμοδιότητες. Περαιτέρω, ο κανονισμός της αρμοδιότητας κατ' άρθρον 10 του ΚΔΔ θα πρέπει ως ειδική αίτηση να μπορεί να ασκηθεί (τόσο για την περίπτωση της καθ' ύλην όσο και της κατά τόπον αρμοδιότητας) χωρίς να απαιτείται να έχει ασκήσει ο διάδικος δύο ένδικα βοηθήματα ενώπιον δύο πρωτοδικείων που υπάγονται στην ίδια εφετειακή περιφέρεια ή μεταξύ πρωτοδικείου και εφετείου αλλά κάθε φορά που υπάρχει μία αποδεδειγμένη και σοβαρή αμφιβολία για την αρμοδιότητα του δικαστηρίου. Η ειδική αυτή αίτηση θα αναστέλλει την προθεσμία άσκησης προσφυγής, θα εκδικάζεται άμεσα και θα εκδίδεται δικαστική απόφαση περί κανονισμού αρμοδιότητας.

10. Να λάβει χώρα επιμόρφωση των δικαστικών επιμελητών ώστε να διενεργούν τις επιδόσεις νομοτύπως και να συντάσσουν εκθέσεις επιδόσεως σύμφωνα με τις διατάξεις του ΚΔΔ, ώστε να αποφεύγεται η σύνταξη άκρων εκθέσεων επιδόσεων και εντεύθεν ακύρωση της συζήτησης της υπόθεσης για τη διενέργεια νέας νόμιμης κλήτευσης.

⁴¹ Γ. Γεραπετρίτης, Ο απρόσφορος εκσυγχρονισμός της διοικητικής δικαιοσύνης και ο μονόδρομος των ριζικών λύσεων, Ένωση Διοικητικών Δικαστών, Τιμητικός Τόμος για τα 50 χρόνια των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων, 2015, σ. 495-508(501).

11. Θα πρέπει να λάβει χώρα νομοθετική ρύθμιση για την ορθολογική διεύθυνση των υποχρεώσεων του δικαστηρίου σε περίπτωση διακοπής της δίκης λόγω θανάτου του διαδίκου. Σύμφωνα με το άρθρο 140 παρ.3 του ΚΔΔ αν δεν είναι δυνατή η ανεύρεση των προσώπων που δικαιούνται σε επανάληψη της δίκης, θέση κλήτευσης προς αυτούς επέχει η θυροκόλληση της πράξης ορισμού της νέας δικασίμου ή της νέας ημερομηνίας διενέργειας της διαδικαστικής πράξης, η οποία γίνεται εξήντα (60) τουλάχιστον ημέρες πριν από αυτές, στο κατάστημα του δικαστηρίου και στην κατοικία του διαδίκου στο πρόσωπο του οποίου συνέτρεξε ο λόγος που επέφερε τη διακοπή ή στην κατοικία του νόμιμου αντιπροσώπου του. Εφαρμόζοντας την εν λόγω διάταξη πολλά δικαστήρια προβαίνουν σε αναζήτηση των προσώπων που δικαιούνται σε επανάληψη της δίκης μέσω της Γραμματείας με αποστολή εγγράφων προς τις αρμόδιες υπηρεσίες. Τούτο αποτελεί σημαντική επιβάρυνση του δικαστηρίου. Θα πρέπει τούτα να αποτελούν υποχρέωση του τελευταίου πληρεξουσίου δικηγόρου.

Ένα άλλο ζήτημα που ανακύπτει είναι η τύχη του ένδικου βοηθήματος σε περίπτωση που δεν βρεθεί κανένα πρόσωπο προς συνέχιση της δίκης μετά τη διακοπή της. Στην περίπτωση που ο αποβιώσας ή το πρόσωπο εν πάση περιπτώσει στο οποίο συνέτρεξε ο λόγος της διακοπής είναι ο προσφεύγων η δίκη καταργείται, σύμφωνα με το άρθρο 141 παρ.1 περ.α. Όμως αν είναι καθ' ου τότε η δίκη συνεχίζεται. Το δικαστήριο, όμως, θα εκδώσει απόφαση η οποία στρέφεται κατά ανύπαρκτου προσώπου, ήτοι η απόφασή του κατ' άρθρον 192 παρ.1 περ.δ θα είναι ανυπόστατη. Συνεπώς, πρέπει να τροποποιηθεί η διάταξη κατά το μέρος αυτό και να καταργείται η δίκη και σ' αυτή την περίπτωση.

12. Κατά το άρθρο 150 παρ.1 του ΚΔΔ οι διάδικοι υποχρεούνται να προσκομίζουν τα αποδεικτικά τους μέσα προαποδεικτικώς έως την προτεραία της συζητήσεως της υποθέσεως. Θα πρέπει, όμως, να προβλέπεται προθεσμία η οποία απέχει περισσότερο από τον χρόνο συζητήσεως, ώστε ο φάκελος να είναι έτοιμος πριν από τη δικάσιμο και ο εισηγητής της υποθέσεως ή ο Πρόεδρος να δύναται επί της έδρας να εκδίδει προδικαστική απόφαση περί συμπληρώσεως των αποδείξεων ή να προβλεφθεί να δύναται το δικαστήριο

να ζητεί τα έγγραφα με πράξη του που κοινοποιείται στους διαδίκους, για να μην καθυστερεί η δίκη.

13. Στις αγωγές αποζημιώσεως ιδίως αιτία καθυστέρησης αποτελεί η μη άσκηση ή η πλημμελής άσκηση των καθηκόντων των ορισθέντων από τον ειδικό κατάλογο πραγματογνωμόνων. Θα πρέπει να τεθούν ειδικές ρυθμίσεις ως προς το ζήτημα αυτό προς επίλυση.

15. Για ακυρωτικές υποθέσεις οι οποίες λιμνάζουν στα δικαστήρια να προβλεφθεί νομοθετικά ότι υποχρεούνται οι πληρεξούσιοι που υπογράφουν τις αιτήσεις ακύρωσης εντός οριζομένης προθεσμίας να υποβάλλουν δήλωση πρόθεσης συνέχισης της δίκης, άλλως αυτές απορρίπτονται με απόφαση που λαμβάνεται εν συμβουλίω ως προδήλως απαράδεκτες⁴².

⁴² Βλ. έτσι άρθρο 24 του ν. 4509/2017 (ΦΕΚ Α' 201/22.12.2017) και Η. Κουβαρά, Η αρχιτεκτονική της διοικητικής δίκης από τη σκοπιά της λειτουργίας των δημοσίων υπηρεσιών: προς μια αποδοτικότερη συνέργεια Διοικητικής Δικαιοσύνης & Διοίκησης, Τομέας Διοικητικής Επιστήμης Τμ. Δημόσιας Διοίκησης Παντείου Παν/μίου, Δημόσια Διακυβέρνηση, 2019, σ.141-150(148).